

ПУТ ОД МИТА ДО СТВАРНОСТИ АЛИЈЕ ЂЕРЗЕЛЕЗА

Када на средини пута, без краја и почетка, сретнемо Алију Берзелеза, он већ бејаше »несрећан, славан и смијешан«. Несрећан што је жив, славан што је другојачији у снази и лудилу, смијешан што се морао скидати са свога митскога коња. Почетак тога пута не знамо, као ни Андрић, јер је он у прасвети свих цивилизација, то зачињање мита, чију вредност не меримо само временом и простором, већ потребом да и тога буде, када га, и онако, у животу нема.

У почетку свега беше мит. О Краљевићу Марку, Гилгамешу, Ахилу или Берзелезу, свеједно. Наравно, културе, расе, поднебља и тренуци времена бојили су их бојама својих нагона, страшћу својих жила и чежњама својих свести. Али оно исконско у њима је остајало у истој равни — симбол једног народа да надгради самога себе, фикција и мудрост биствовања, што хоће ван себе у друго себе.

Наши су простори у митовима лутали од Марка Краљевића до Алије Берзелеза, од њихове херкулуске моћности до тананих еротика, од циновог раста до ниског падања, од бруталности до суза, од величине до карикатуре. У свему и са свим овим, били су они громаде легенди, јер им никада није недостигла животност. Ни логика уверљивости, ни тежња да остану међу онима што својом обичношћу хране њихова бића. И они који су долазили давали су свој слој личних илузија и крлетки савременог отуђења. Он није само принису могли затворити и, ето, дојачао је на своме коњу Берзелез и до данашњег дана.

(Зар јуче није већ данас, зар данас није већ сутра).

Андрићевог Берзелеза, мутног, крвавог, кривоног, неспретног и великог срећемо на путу његовог демистификовања, како нам се може учинити у први мах. Као и обично, оно што нам се чини обично и није, нарочито у слојевитости андрићевског виђења. Чини се да је у питању нешто сасвим друго. Очовечење мита.

Сасвим супротно од Мановог демистификовања Гетеа у Лоти у Вајмару» који нас је, својим блиским ликом, уверио да је био велики, али не и човечан у обичном људском. Ни Крлежин Микеланђело није очовечен у том смислу. Напротив, као и Гоја, он постаје дубљи или грандиознији, даљи и несвакидашњи симбол.

(О Аретеју да и не говоримо. Он је филозофска идеја, општа тема крлижијанског обрачуна са вечном демагогијом, глупошћу, примитивизмом и друштвеним системом власти).

Знамо како су митове оваплоћивали романтичари, у грчу емоције, снажном патосу и националном ореолу (Шеноа и Лаза Костић), слатком наивношћу и дубоком чежњом.

Када се двадесети век расуо између Достојевског и Кафке, са једне стране, и криминала терористичка идеологија с друге стране, зар се могло очекивати нешто друго до онога што се збило. Дадаизам црта бркове Мона Лизи, Буда успављује Христа, Фројд Едиповим комплексом рапшчлањује Леонарда да Винчија. У својој анксиозности руше се баријере традиције, критерија (Ниче је већ убио бога) и свести. У свој тој бујници мутних и тешких вода налазимо једно крваво али савршено људско, готово поетско очовечење мита, на његовом путу ка следећим вековима.

Испред Берзелеза иде слава и песма. Слава о ономе што страх побеђује снагом, што смрт не зна, што убија као што дише, што ломи неломљено, што премошћује и без моста, што мешта просторе и време. Песма о Берзелезу пева као што и увек бива о онима што му се диве или га се боје. Песма је споменик народни, чији темељ чине сами песници, промаду лик сам, али се речи мењају од дана до ноћи, од живота до смрти. Пут којим долази не припада њему, већ онима који га у мит претварају. Тај пут нема почетка али би коначиште могло бити свуда где је људи и чаршије, живовања у мраку и мржњи.

И увек, и свуда, дође време да јунак сиђе међу своје. Силазак опасан за обе стране, увек кобан сплетом деструктивних нагона, али неопходан. Вишеструкан, катарзичан. Онај који силази то и не схвата, јер обично нема ни потребе да мисли, (мисли онај што нема снаге да дела). Довољан самом себи он и не зна за друге а особито не зна да је много више за друге него што јесте. Други, чаршија и непојмива маса државних бића уплашених себе и других, немогућношћу својих егзистенција, мраком разума, тиранијом чула, мацем изнад главе, болештином, немаштином, нормама, слепилом, узисима, вером, националношћу, невољеношћу. Бачени у »блато постојања« давећи се они мрзе и себе, и блато, али највише оно што није ни једно ни друго. Таква једна гола од беса и проклетства чаршија дочекује онога што у слави и песми бејаше велики, моћан и страхотан. (Као и увек уметност иде изнад и испод стварности).

А несрећни Берзелез на земљи је само човек. Више или мање од осталих он носи своје бреме, али га у незрелости (или честитости) не крије, већ живи отворено, до краја. Математичком логиком тиме се бацила лаву у целости, али на срећу — ту врсту срамоте и срозавања он и не доживљава, јер је испод прага његове свести. Берзелез је несрећан јер не налази моста до чисте лепоте, до сањане жене.

У снажној потенцији (јер све је у њему вулканско) он жену гледа и види као све ствари овога света — на хвату руке. Као и свако дете на почетку свог животног сазнања, као и сваки прапочетак у свеколиким културама (сетимо се грандинзног Аурелијана Бундије — Гарсије Маркеса), као наш отац, као ми сами, Берзелез је чист и невин када пружа руке на сунцу лепоте. Замућени лицемерјем васпитања и укрупљеним системом односа, заглупљени чаршијском логиком и »јавним моралом« ми заборављамо колико је он велики у овоме гесту људске природе. Наравно, воћени сигурном руком расног уметника осећамо да смо на Берзелезовој страни али се стидимо онога што чини. Хоћемо да има више поноса и више памети. Авај, тако и сами постајемо део нехумане манифестације паланачког гледања. Управо у овом тренутку морамо сагледати истину, вечну истину о човековом битку, не би ли скинули са ње лаж историјског изопачавања.

Алија је несрећан јер пати, а пати дубоко и безумно. Може ли то бити смешно, у оквирима андрићевског виђења света.

Јер, битак човеков, и пре Мојсијевих десет заповести, у основи је буђење из сна у јаву, из јаве у сан. И никада се неће то буђење друтојачије схватити но што је веко-

ПОБЕДА
ОКР ПОБРА

вима схваћено »као прича човека човеку«. И у том сну сна човек је са човеком, и у тој јави сна човек је против човека. Између су простор живота и време његовог прелажења. А многи од бића тај простор живота прелази у сновима када су у јави, као што је чинио Берзелез, силазећи тешко са свога митскога коња.

Јава његовог војевања припада људима, јава његових љубави њему самоме.

А сан му је лепоте жене, »чула што се десило«. Сан од магле и дугиних боја, обале невиђених светова, песма.

Још у »Ех pontu« Андрић рече своме сањачу, човеку, »Зашто мораш срећу своју прстима опипати«.

Питање јаве човековом сну.

Зар да Берзелез да олговор када то не могаше векови. И он, као и све личности хиљаду једне ноћи, свој пут до сна хтео је у јаву да претвори, не размечајући да није од тога теста. Ратник и сањалица понут лепога и тужнога српскога Деспота он није био, јер није имао двор за рођење, Јефимију за певање, Деспотовину за владање.

Ни Бановић није могао бити, онако кривонот и ружан. без духа, отмености и витештва.

Силан и бујан, сав од жила и набоја, набрекао и луд, одрастао и дете, праведан и прек, — био је Марко.

А испод тога и између тога — Алија, заљубљеник лепоте, што пружа руке да срећу своју прстима дохвати. А чему и лепота овога света него да се узме и воли. Чему све те Мадоне и Месалине, ти лабудови вратови и бујне груди, та мека и бела тела, те саплетене и расплетене косе, та дубока језера очију, та прелепа женска бића на дохвату руке. Берзелез лудвије као расни коњ. Пије. Распамећује се. Распамљује. Урла. Душну избацује. Али смешан није. Смешан није.

И не може бити.

Забрављамо, гледајући га очима чаршије, да има снаге и за други дохват руке. аЗр нам слава и песма његова нису доказали како он бије битке на јави. Да, забрављамо то, јер у својим сновима то не чини, надајући се да га жене морају видети очима своје љубави — силног, снажног, племенитог, нежног, заљубљеног и пожељног.

Гледајући очима и волећи душом, он тражи да га те лепоте виде душом и воле очима. Сан као сваки сан. Иако човечији, тај сан није са овога света.

То је сан Петарке или Прешерна. Вечни сан невољнога што воли.

И зар наше дивљење изазивају само они што су тај бол у песму претворили, свој ужас иза врата затворили, своје понижење покрили. У чему је Берзелез другачији сем у својој до лудила искрености. А тиме пак он бива велики. Не смешан.

Више од смеха осећамо укус туге, док га гледамо како на своме митском коњу одлази путем, желећи му, јер смо га схватили, да више никада не сјаше у јаву стварности.